

УДК 631.145

СКОЦИК В.Є., канд. с.-г. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто теоретичні і методичні основи формування та регулювання ринку сільськогосподарської техніки, технічних і виробничих послуг, проведено аналіз сучасного стану технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників та ціноутворення на технічні засоби виробництва, досліджено організаційні основи формування ринкової інфраструктури та економічні відносини між суб'єктами ринку. Визначено також економічні пріоритети державної технічної політики в агропромисловому комплексі та умови відродження вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, напрями удосконалення цінової політики та інших економічних важелів відновлення платоспроможності аграрних підприємств.

Ключові слова: ринок, сільськогосподарська техніка, технічний сервіс, конкурентоздатність, сільськогосподарське машинобудування, технічна політика, кооперація, машинно-технологічні станції, ціна і ціноутворення.

Постановка проблеми. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва в Україні має бути спрямована на забезпечення прибутковості виробництва на рівні, що дає змогу вести розширене відтворення. Основними нормативно-правовими актами, що визначають державну підтримку аграрної галузі та вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, є закони України: «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.», «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р.» та ін.

Вважаємо, що першочерговим завданням трансформації економічного механізму регулювання ринку сільськогосподарської техніки в Україні є створення єдиного інформаційного простору АПК. Формування загальнодоступної інформаційної бази даних за основними видами продукції та послуг має бути здійснено з урахуванням можливостей вітчизняних підприємств щодо виробництва певних видів продукції сільськогосподарського машинобудування, на яку існує попит на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також підготовки прогнозів зміни попиту на різні види продукції, зокрема інноваційної ціни, технології тощо. Необхідно враховувати, що інформаційне забезпечення – це стратегічне завдання, від рівня вирішення якого залежить не лише ефективність державного регулювання агропромислового виробництва, але і його функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку ринку сільськогосподарської техніки досліджуються у наукових працях: Г.М. Підлісецького, Я.К. Білоуська, В.О. Питулька, В.Л. Товстопята, А.В. Бурилка, А.М. Головка, В.П. Ситника, В.С. Шибаніна. Проте складність і необхідність застосування системного підходу до вирішення порушених питань, який всебічно враховує аспекти механізму його становлення та розвитку, потребує подальших наукових і прикладних розробок у цьому напрямі.

Мета і завдання дослідження – аргументація теоретичних положень та одержаних висновків, які характеризують основні тенденції розвитку ринку сільськогосподарської техніки, здійснювалася у межах системного підходу, що охоплює як загальнонаукові (діалектичний, інтуїтивний, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, закони логіки), так і економічні методи досліджень (порівняльного аналізу; статистично-економічний; вибірковий; абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний; монографічний).

Результати досліджень та їх обговорення. Важливим інструментом економічного механізму регулювання ринку сільськогосподарської техніки є формування доступності кредитних ресурсів. Діюча система кредитування сільського господарства також потребує трансформації, оскільки така підтримка стимулює диспропорції в розвитку сільських територій. Основним завданням держави є розширення доступу для всіх сільськогосподарських товаровиробників до кредитних ресурсів на основі вдосконалення організаційно-економічного механізму сільського господарства та пропонування інших форм і видів кредиту [1, с.231]. У коротко- і середньостроковій

перспективах доцільно сконцентруватися на прийнятті комплексу заходів щодо підвищення стійкості фінансової системи, економіки в цілому, через оптимізацію ставки рефінансування і норми резервування, підвищення доступності кредитів, особливо довгострокових, розвитку лізингу техніки й обладнання, вирощування племінних тварин.

Перспективний парк основних технічних засобів відповідно до сучасних технологічних процесів має бути сформований наступним чином: зернозбиральні комбайни – 75 тис. од., залежно від пропускної здатності (типу CLAAS «Тукано–440», «Скіф», КЗС-15 «Сварог» на базі комбайна «New Holland»); тракторів – 400 тис. од., залежно від потужності: 12 тис. од. понад 280 кВт (380 к.с.) (основне призначення – агрегування із ґрунтообробно-посівними комплексами); 144 тис. од., 212–280 кВт (160–380 к.с.) (загального призначення – підготовка до сівби, сівба, садіння та збирання врожаю); 244 тис. од. до 120 кВт (160 к.с.) (просапні – для агрегування із сільськогосподарською технікою для догляду за культурами, механізовані роботи у тваринництві та особистих селянських господарствах).

На сьогодні сільгосп підприємства технічно забезпечені на 65%, навантаження на зернокомбайн сягає 184 га (науково обґрунтоване – 100 га/комбайн), тоді як у США, Німеччині, Франції – 50–60 га/комбайн. Понад 15–20 років експлуатується 72% зернокомбайнів і 78% тракторів. Водночас в Україні майже 28 млн га обробляється технікою, що більш як на дві третини складається із морально та фізично застарілих машин, що подовжує тривалість жнив: у 2012 р. ранні зернові та зернобобові зібрали за 49 днів (оптимальний термін – 14). Відповідно до Державної цільової програми реалізації технічної політики в АПК до 2015 р. щорічне оновлення машинно-тракторного парку до технологічної потреби становить 7,5 тис. од. зернозбиральних комбайнів і близько 40 тис. од. тракторів. За даними експертів, у 2009–2012 рр. вітчизняні підприємства сільгоспмашинобудування виробили 77,4 тис. од. техніки і обладнання на понад 3,7 млрд гривень. Зернозбиральних комбайнів виготовлено 1,1 тис. од. (на майже 1,1 млрд грн), тракторів – майже 8,5 тис. од. (понад 1,7 млрд грн). У країні на законодавчому рівні забезпечено створення сприятливих умов для залучення інвестицій (із 29 листопада 2012 р. в Україні є чинними зміни до Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу»), що суттєво спрощують реалізацію питань налагодження спільного виробництва інноваційної техніки та обладнання для агропромислового комплексу на потужностях вітчизняних заводів. За ініціативи Мінагрополітики України прийнято Державну цільову програму реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 р., що має стати базовою для розвитку галузі сільгоспмашинобудування, якою передбачається впровадження підтримки виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт із розроблення технічних засобів для впровадження ресурсозберігаючих технологій. Для стимулювання розвитку вітчизняного сільгоспмашинобудування підприємства галузі звільнено від оподаткування прибутку до 01.01.2020 р. та сплати мита на матеріали і комплектуючі вироби, які не виробляються в Україні та ввозяться машинобудівними підприємствами для виробництва сільгосптехніки до 01.01.2017 року. Також опрацьовуються питання оптимізації митно-тарифного та податкового регулювання техніко-технологічної модернізації галузі.

Важливим чинником активізації інноваційно-інвестиційного забезпечення має стати бюджетна підтримка, яка включає в себе пряму підтримку товаровиробників АПК (у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій), безповоротне і поворотне фінансування капітальних вкладень, спеціалізовану підтримку за окремими напрямками [2, с. 66]. Доведено, що ефективніше ввести прямі субсидії на одиницю сільськогосподарських угідь та голову худоби, щоб створити умови для інвестицій та інновацій у новітню технологію та техніку.

Податкове стимулювання існує у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), а також спеціального механізму сплати податку на додану вартість (ПДВ). Платники ФСП не сплачують: податок на прибуток підприємств; земельний податок (крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для ведення сільськогосподарського виробництва); збір за спеціальне використання води; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (у частині торговельної діяльності) Спеціальний механізм сплати ПДВ передбачає компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам коштів за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо тварин у живій вазі. Так, підрозділом 2 Перехідних положень Податкового кодексу України встановлено, що сума ПДВ переробним підприємством сплачується до спеціального фонду Державного бюджету України і спеціального рахунку, відкритого ним в органі державної

казначейської служби, у таких співвідношеннях: у 2012 р. – відповідно 30 і 70 %; у 2013 р. – 40 і 60 %; у 2014 р. – 50 і 50 %. Суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок, переробне підприємство використовує виключно для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо тварин у живій вазі.

Державне регулювання системи оподаткування в АПК має здійснюватися на основі звільнення сільськогосподарських товаровиробників від сплати податків на певний період, які беруть участь у пріоритетних програмах, виробляють унікальну сільськогосподарську продукцію або ведуть діяльність із використанням інноваційних технологій [4, с. 119].

У концепції розвитку ринку сільськогосподарської техніки доцільно обґрунтувати пріоритетні напрями модернізації технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, які повинні мати комплексний характер, тобто включати технологічну, соціальну й екологічну складові. Узагальнення існуючих підходів до сутності модернізації дозволило виділити як мінімум два її вектори.

У межах першого підходу зосереджується увага на розробленні нових інноваційних технологій із наступним їх запровадженням у вітчизняну практику [5, с.129]. На наше переконання, цей підхід за своїм змістом є відображенням курсу держави на формування конкурентоспроможного аграрного сектору економіки. Він має ряд обмежень, оскільки вітчизняне сільськогосподарське машинобудування та науково-дослідні інститути не спроможні його реалізувати.

Інший підхід до проведення модернізації полягає в активному залученні іноземних зразків техніки, на основі яких передбачається побудова конкурентоспроможного сільського господарства, спроможного задовольнити передусім внутрішній попит, а також посісти певні конкурентні позиції на світовому ринку. Отже, пропонується стратегія розвитку – слідування за конкурентом.

Виділені вище напрями модернізації технічного забезпечення сільського господарства не можуть у чистому вигляді стати основою для проведення комплексної модернізації аграрної економіки. З огляду на це, набуває ваги опрацювання комплексної стратегії модернізації аграрного сектору, спроможної забезпечити не тільки формування системи адекватних антикризових заходів, але і становлення конкурентоспроможного типу відтворення для ефективного комплексного й довгострокового сталого розвитку сільського господарства.

За такого підходу логіка проведення модернізації технічного потенціалу сільського господарства повинна, на нашу думку, ґрунтуватися на поєднанні раціональних елементів із зазначених вище підходів, тобто на інтегративному підході, який передбачає такі взаємопов'язані складові: інноваційний розвиток; використання іноземних зразків сільськогосподарської техніки; ефективна реалізація інноваційних розробок вітчизняних науково-дослідних установ.

Ефективне запровадження розроблених вітчизняними науковими, конструкторськими установами має велике значення у проведенні інтегративної модернізації. Важливим її елементом є спрямованість на подолання звуженого відтворення та формування його конкурентоспроможного типу, що, на нашу думку, передбачає створення інноваційних кластерів [6]. Під інноваційним кластером слід розуміти такий механізм розвитку галузі або її окремих складових, який забезпечує ефективне здійснення економічного циклу в межах відтворювальної системи, що сприяє формуванню конкурентоспроможного типу відтворення.

З метою досягнення цілей становлення конкурентоспроможного типу відтворення технічних ресурсів інституціональна інфраструктура, що формується, на нашу думку, повинна включати: розвиток консультаційних та інформаційних мереж, які пов'язують національні й регіональні органи влади із бізнесом, наукою, споживачами та суспільними організаціями; створення асоціацій, союзів, товариств та інших об'єднань при органах влади для вирішення екологічних, інноваційних, системних проблем; систему збирання та забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідною їм інформацією для пошуку й обґрунтування управлінських рішень (консалтингові фірми, рекламні агентства); інституціональні умови функціонування ринкових відносин (аудиторські служби) та інститути регулювання й підтримки аграрного підприємництва (фонди, асоціації і т.д.) [7, с.76].

Проблема відсутності тісних ділових контактів між науковцями – розробниками інновацій і сільськогосподарськими товаровиробниками у процесі створення розробок та їх реалізації можна вирішити лише за рахунок стимулювання інноваційної діяльності, важливим напрямом якої є

оптимізація ресурсоспоживання та ресурсозбереження, а також посилення ролі наукового та кадрового забезпечення АПК.

Основними напрямками наукового забезпечення мають стати: фінансування пріоритетних напрямів науки в питаннях сталого розвитку АПК; приватно-державне фінансування витрат на відтворення наукових кадрів та фінансування витрат на розробку пріоритетних технологій і техніки на інвестиційних засадах, які відповідають світовим стандартам; надання державної підтримки у формуванні ринку нововведень через стимулювання замовлень на інноваційну продукцію, організації технопарків, техноінкубаторів і т.д.; часткове фінансування науково-методичного консультування; пільгове оподаткування системи вкладень підприємницьких формувань у наукове забезпечення стійкого відтворення.

Кадрове забезпечення інноваційного відтворення технічних ресурсів сільського господарства повинно здійснюватися в таких напрямках: організація системи державної підготовки та підвищення кваліфікації підприємців агробізнесу, менеджерів, працівників структурних підрозділів АПК через фінансування рівня підготовки до необхідних стандартів; створення нормативно-правової бази для функціонування навчальних і науково-дослідних установ, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації кадрів АПК на рівні відповідних світових стандартів.

Інвестиційний механізм відтворення технічних ресурсів у сільському господарстві повинен передбачати реалізацію комплексу заходів з метою підвищення ефективності агропромислового комплексу за такими напрямками: створення загальних умов функціонування сільського господарства (підтримання родючості ґрунту; технічна та технологічна модернізація виробництва, регулювання ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, створення інформаційно-консультаційного забезпечення у сфері сільського господарства, кадрове забезпечення АПК, стимулювання розвитку малих форм господарювання в агропромисловому комплексі); досягнення фінансової стійкості сільського господарства (підвищення доступності кредитів, нейтралізація та мінімізація ризиків у сільському господарстві на основі системи антикризового управління).

Для відтворення матеріально-технічної бази важливим є не лише оновлення техніки, але і її ремонтно-технічне обслуговування, оскільки вітчизняна техніка менш надійна в експлуатації та менш продуктивна, має більшу метало- і енергомісткість, ніж іноземна. Окрім того, зарубіжній техніці властива висока комфортність.

Основними учасниками системи ремонтно-технічного сервісу є: підприємства-виробники технічних засобів; підприємства, які здійснюють матеріально-технічне постачання; служби ремонтно-технічного агросервісу; товаровиробники сільськогосподарської продукції. На ринку сільськогосподарської техніки для удосконалення технічного обслуговування доцільно забезпечити розвиток таких суб'єктів: корпорації з матеріально-технічного забезпечення, агропостач, постачальницькі кооперативи, центри технічного сервісу сільськогосподарської техніки конкретного заводу-виробника, спеціалізовані підприємства з ремонту сільськогосподарської техніки, районні та міжрайонні агросервісні підприємства й об'єднання, залежні та незалежні дилерські, а також приватні агросервісні підприємства.

Сутність відтворювального процесу виражається закономірностями одночасного здійснення повного та часткового відтворення технічних засобів виробництва. Ці закономірності закладено конструкцією сучасних технічних засобів виробництва, змінюються у міру вдосконалення машин і накопичення зносу. Дослідження свідчать, що для сучасних машин лише з метою технічного обслуговування і ремонту необхідно випускати запасні частини у вартісній оцінці, яка дорівнює вартості нового зразку техніки. За умови використання технічних засобів поза межами амортизаційного терміну служби необхідно випускати запасних частин у 1,5 раза більше.

Амортизація як економічний процес виробництва повинна забезпечити відтворення технічних ресурсів на інноваційній основі. В умовах обмеження власних коштів у сільськогосподарських підприємствах для максимально можливого подовження термінів їх експлуатації, навіть за межами економічної доцільності, з метою забезпечення продовольчої безпеки. При цьому повне відтворення технічних засобів може бути реалізовано як на існуючій, так і на модернізованій основі.

Очевидно, що якщо у господарствах використовується нова сучасна техніка, амортизаційні відрахування, здійснені у початковий період її експлуатації, можуть бути використані на розширене відтворення. І навпаки, за використання фізично і морально застарілого парку машин,

суми амортизаційних відрахувань скорочуються, забезпечують відтворювальний процес, як правило, на існуючій основі.

Закономірності руху технічних засобів у межах економічно доцільних термінів служби формують основу до введення у виробничий процес нових зразків техніки до вибуття тих, по яких нараховано амортизацію. Нові види техніки забезпечують розширене відтворення на сучасній модернізованій основі, що сприяє покращенню умов її продуктивного використання.

Відповідно до теорії руху засобів виробництва, їх обороту, розширене відтворення може бути успішно реалізованим лише після того, як буде забезпечено просте відтворення. Нині у вітчизняній практиці, враховуючи динаміку поставок і вибуття техніки, просте відтворення не забезпечено. Пріоритетним завданням сучасного розвитку сільськогосподарського виробництва є забезпечення рівня простого відтворення на існуючій та модернізованій основі.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, обґрунтованим буде висновок про те, що з метою забезпечення дієвості економічного механізму технічних ресурсів сільського господарства необхідно забезпечувати його трансформацію складових та удосконалення, що має покладатися на державу та інвесторів. При цьому необхідно враховувати фактори, які впливають на цей важливий процес: джерела фінансування, постачальники ресурсів, якісне ремонтно-технічне обслуговування сільськогосподарської техніки, виважена амортизаційна політика, пільгове оподаткування, кваліфікація працівників, що безпосередньо працюють із технікою та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кісіль М. І. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / М.І. Кісіль, М.Ю.Коденська, П.Т. Саблук. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.
2. Пасько О. В. Відтворення основних засобів аграрних підприємств у сучасних умовах / О. В. Пасько. – Суми: ВАТ "СОД", Козацький вал, 2004. – 102 с.
3. Сатир Л.М. Ефективність модернізації технічного потенціалу молочного скотарства / Л.М. Сатир // Аграрний вісник. – 2012. – №11. – С. 65–68.
4. Шкляр В.Б. Становлення і розвиток ринку матеріально-технічних засобів в аграрному виробництві / В.Б. Шкляр // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 117–121.
5. Джупина Ю. І. Ринок матеріально-технічних засобів агропромислового комплексу України / Ю.І. Джупина // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 126-134.
6. Петров В. М. Забезпечення зернозбиральними комбайнами сільського господарства України та іноземних країн / В. М. Петров, А. В. Токар // Вісник Харківського нац. аграр. ун-ту ім. В. В. Докучаєва : зб. наук. пр. – 2009. – № 6. (Серія "Економічні науки"). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2010_6
7. Іванишин В. В. Роль лізингу в забезпеченні сільськогосподарських підприємств засобами механізації : [наук. вид.] / В. В. Іванишин. – К.: ЕКО, 2003. – 292 с.

REFERENCES

1. Kisiľ M. I. Investycijna pryvablyvist' agrarno-promyslovogo vyrobnyctva regioniv Ukraїny / M.I. Kisiľ, M.Ju.Kodens'ka, P.T. Sabluk. – K. : NNC IAE, 2005. – 478 s.
2. Pa's'ko O. V. Vidtvorennja osnovnyh zasobiv agrarnyh pidpryjemstv u suchasnyh umovah / O. V. Pa's'ko. – Sumy: VAT "SOD", Kozac'kyj val, 2004. – 102 s.
3. Satyr L.M. Efektyvnist' modernizacij' tehničnogo potencijalu molochnogo skotarstva / L.M. Satyr // Agrarnyj visnyk. – 2012. – №11. – S. 65–68.
4. Shkljar V.B. Stanovlennja i rozvytok rynku material'no-tehničnyh zasobiv v agrarnomu vyrobnyctvi / V.B. Shkljar // Ekonomika APK. – 2003. – № 5. – S. 117–121.
5. Dzhupyna Ju. I. Rynok material'no-tehničnyh zasobiv agropromyslovogo kompleksu Ukraїny / Ju.I. Dzhupyna // Ekonomika APK. – 2004. – № 11. – S. 126 134.
6. Petrov V. M. Zabezpečennja zernozbyral'nymy kombajnamy sil's'kogo gospodarstva Ukraїny ta inozemnyh kraїn / V. M. Petrov, A. V. Tokar // Visnyk Harkivs'kogo nac. agrar. un-tu im. V. V. Dokuchajeva : zb. nauk. pr. – 2009. – № 6. (Serija "Ekonomichni nauky"). – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2010_6
7. Ivanyshyn V. V. Rol' lizyngu v zabezpečenni sil's'kogospodars'kyh pidpryjemstv zasobamy mehanizacij' : [nauk. vyd.] / V. V. Ivanyshyn. – K.: EKO, 2003. – 292 s.

Концептуальные основы развития рынка сельскохозяйственной техники в Украине

В.Е. Скоцик

В статье рассмотрены теоретические и методические основы формирования и регулирования рынка сельскохозяйственной техники, технических и производственных услуг, проведен анализ современного состояния технического обеспечения сельскохозяйственных товаропроизводителей и ценообразования на технические средства производства, исследованы организационные основы формирования рыночной инфраструктуры и экономические отношения между субъектами рынка. Определены также экономические приоритеты государственной технической политики в агропромышленном комплексе и условия возрождения отечественного сельскохозяйственного машиностроения, направления совершенствования ценовой политики и других экономических рычагов восстановления платежеспособности аграрных предприятий.

Ключевые слова: рынок, сельскохозяйственная техника, технический сервис, конкурентоспособность, сельскохозяйственное машиностроение, техническая политика, кооперация, машинно-технологические станции, цена и ценообразование.

Надійшла 28.10.2014 р.